HELSINGIN YLIOPISTO

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu: 2003

Talous antropologisessa tutkimuksessa: Malinowskista Marxiin ja nykypäiviin

Näköaloja kulttuureihin

Pekka Valtonen

Julkaisija: Gaudeamus, 1994
Julkaisu: Näköaloja kulttuureihin: antropologian historiaa ja nykysuuntauksia (toim. Tapio Nisula)
ISBN 951-662-597-5
s. 51-71

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

OPISKELIJAKIRJASTO
OPPIMATERIAALIT

Pekka Valtonen

Talous antropologisessa tutkimuksessa: Malinowskista Marxiin ja nykypäiviin

"Onko taloudellinen antropologia mahdollista?" kysyy Maurice Godelier artikkelinsa *Anthropology and Economics* (1980) alussa. Vaikka nykyisen, talousantropologian nimikkeen alle mahtuvan tutkimuksen määrä on vastaansanomaton osoitus alan olemassaolosta, Godelierin kysymykseen sisältynyt implisiittinen epäilys on yhä syytä ottaa vakavasti. Kyse on talousantropologian ontologisista perusteista: mistä me puhumme, kun puhumme taloudesta?

Tiedämme, jos emme muuten niin länsimaisen tieteenalojen luokittelun perusteella, että on olemassa ainakin yksi taloudellinen järjestelmä, jota voidaan tutkia nimenomaan järjestelmänä. Tämä järjestelmä - kapitalistinen markkinatalous - ymmärretään siinä määrin autonomiseksi, omien lainalaisuuksiensa liikuttamaksi kokonaisuudeksi, että pelkästään sen tutkimista varten on voitu perustaa korkeamman asteen oppilaitoksia. Mutta onko kapitalismin ulkopuolella olemassa kulttuureja, joissa talous olisi samalla tavoin eriytynyt, autonominen järjestelmänsä? Vai onko niin, että kun puhumme taloudesta ulkopuolella kapitalismin, huomaammekin puhuvamme sosiaalisista suhteista, sukulaisuudesta, uusintamisesta, vallasta tai magiasta?

Antropologisen tutkimuksen avoimuuden kannalta lienee turvallisinta lähteä siitä, että ns. vieraiden kulttuurien talouksia tutkiessamme emme oleta *a priori* välttämättä löytävämme taloutta autonomisena, riippumattomana järjestelmänä. Yhteiskunnissa, joissa talouden piiriin luettavia ilmiöitä ohjaavat sosiaaliset suhteet, uskonto tai poliittinen ideologia, ei taloutta aina voida erottaa kulttuurin kokonaisuudesta. Talous on olennainen osa tuosta kokonaisuudesta, mutta se ei välttämättä jäsenny minkään oman periaatteensa mukaisesti, puhumattakaan, että se voisi toimia irral-

laan, omana subjektinaan, sillä tavoin kuin ”kansantalouden” tai ”markkinoiden” meillä ajatellaan toimivan. Kun ajatusta vie eteenpäin, on epävarmaa, voidaanko aina edes puhua taloudesta, koska jo se edellyttää kulttuurin tietoista tai tiedostamatonta jakamista sektoreihin tavalla, joka voi vääristää todellisuutta.

Mutta, koska kaikissa kulttuureissa esiintyy aineellista tuotantoa, kulutusta ja ainakin jossakin määrin jakelua ja vaihtoa, ts. ”talouden” piiriin luettavia ilmiöitä, tutkimuksella on joka tapauksessa kohteensa. Niinpä voitaneen puhua - parempien käsitteiden puuttuessa - taloudesta ja talousjärjestelmästä, jos samalla muistetaan, että mitään talouden omaa järjestelmää ei välttämättä löydy. Tai toisin sanoen talous voi löytyä ainoastaan osana muita kulttuurisia järjestelmiä. Mutta mistä tahansa talous löytyykin, kysymys on aina tulkinnasta, länsimaiseen newtonilaiseen tiedekäsitykseen kuuluvasta halusta löytää kaikissa ilmiöissä jokin ohjaava periaate, lainalaisuus, rakenne tai järjestelmä, jolla selittää todellisuutta. Tulkinta on abstraktio, jolla vieras todellisuus käännetään tutkijalle tutumman todellisuuden kielelle, ja vaikka se olisi tieteen mittareilla päteväkin, tutkittavan yhteisön jäsenet eivät välttämättä tunnista sitä omakseen. Taloutta tutkittaessa tulkintaan vaikuttaa vielä erityisen paljon oma, markkinatalouteen perustuva kulttuurinen käsityksemme siitä, mikä on taloutta ja mikä ei.

Malinowski ja talousantropologia

Bronislaw Malinowskia pidetään usein nykyisen talousantropologian alullepanijana (mm. LeClair & Schneider 1968, 3-5; Dalton 1977, 635). Malinowskille tässä suhteessa suotu asema perustuu ennen kaikkea *Argonauts of the Western Pacific*- teokseen (1922), jossa hän tarkasteli Trobriand-saarten kula-kauppaa pitkälle saarelaisten omasta näkökulmasta käsin (ts. antaen aineiston puhua ilman konventionaalisia kategorisointeja) samalla tulkiten sitä ajankohtaan nähden modernilla tavalla (funktionaalisesti). Hän ei langennut enää

aikaisempia ”primitiivisten” talouksien kuvauksia vaivanneisiin teknologia-ansoihin tai evolutionismiin. Aikaisemmissa antropologisissa kuvauksissa talouksia oli tarkasteltu lähes yksinomaan luonnon hyödyntämiseen ja aineelliseen tuotantoon käytetyn teknologian kannalta, ja tämän teknologian yksinkertaisuus tai monimutkaisuus määräsi tutkittavan talouden paikan oletetussa kulttuurien evoluutiossa. Taloutta ei ennen Malinowskia tarkasteltu toiminnalliselta kannalta, kulttuurisena prosessina, vaan tyydyttiin vain ulkoisten piirteiden, työvälineiden ja -menetelmien irralliseen kuvaukseen.

Argonauteissa Malinowski hyökkäsi myös kiivaasti uusklassisen taloustieteen ”primitiivisistä” talouksista ylläpitämiä käsityksiä, erityisesti ns. taloudellisen ihmisen *(homo economicus)* mallia vastaan. Tässä mallissa ihminen nähtiin perusluonteeltaan taloudellisena olentona, joka kaikissa valintatilanteissa pyrkii suurimpaan mahdolliseen hyötyyn: hän ekonomisoi eli taloudellistaa ratkaisunsa, ts. laskelmoi hyödyn maksimoimiseksi ja kustannusten minimoimiseksi. Koska ihmisen käyttämien resurssien ominaisuuksiin kuuluu yleensä ainakin ajoittainen niukkuus, ajateltiin, että ihmisessä herää väistämättä tarve resursseja koskevien ratkaisujensa taloudellistamiseen ja oman edun tavoitteluun. Taloudellinen ihminen oli taloustieteen mukaan universaalisti pätevä malli kaikissa kulttuureissa: yhteisön tai kulttuurin vaikutus ei ulottunut taloudellisen toiminnan ytimeen, joka voitiin pelkistää yksilön ja luonnon (resurssien) väliseksi suhteeksi.

Selvillä ei ole, mistä Malinowskin käsitykset aikansa taloustieteestä olivat peräisin, mutta kuten usein on huomautettu, hänen kritiikkinsä oli jo tuolloin osittain vanhentunutta (Firth 1960b, 217; LeClair & Schneider 1968, 4). Taloudellisen ihmisen mallilla ei ollut enää Malinowskin aikana itse taloustieteessä käyttöä tutkimuksen tai tulkinnan välineenä - se ymmärrettiin selvästi hypoteettiseksi ideaalityypiksi - mutta läntisen ihmisen maallikkokäsityksissä ihmisen perusluonteesta malli vaikutti vielä vahvasti. Vaikkei kritiikki aivan osunutkaan maaliinsa, Malinowskin terä-

västi muotoiltu kanta ravisti kuitenkin -antropologiaa irti taloustieteen universaaleiksi ymmärretyistä lähtökohdista. Rakentaessaan raja-aitaa antropologian ja taloustieteen välille Malinowski samalla sysäsi talousantropologian omalle kehitystielleen.

Ennen kenttäkokemuksia Malinowskin kiinnostus taloudellisiin ilmiöihin oli näkynyt hänen ensimmäisessä englanninkielisessä antropologisessa artikkelissaan (1912), jonka hän kirjoitti Edward Westermarckin 50-vuotisjuhlakirjaan. Artikkeli käsitteli eräiden Australian alkuasukkaiden seremonioiden taloudellisia puolia, ja vaikka Malinowski siinä vielä tuntui uskovan taloustieteen yleispätevyyteen kaikissa talouksissa, hän kuitenkin toi jo esiin Trobriand-tutkimustensa kannalta olennaisen kysymyksen: vaikuttavatko maagiset ja uskonnolliset ideat taloudelliseen toimintaan (vrt. Firth 1960b, 212-213).

Malinowskin omat kenttäkokemukset alkoivat karttua syyskuussa 1914, jolloin hän lähti ensimmäisen kerran Melanesian alueelle. Vietettyään puolisen vuotta Mailun (Toulonin) saarella hän palasi toviksi Australiaan, josta hän toukokuussa 1915 lähti jälleen kohti Uutta-Guineaa, asettuen alkuperäisistä matkakohteistaan (Mambare, Dobu) poiketen Trobriandeille kesäkuussa. Lähes vuoden periodin jälkeen Malinowski palasi jälleen Australiaan, missä hän jäsenteli aineistoaan ja aloitteli jo saaria koskevia kirjoituksiaan. Toinen ja viimeinen matka Trobriandeille kesti lokakuusta 1917 lokakuuhun 1918. Uuden-Guinean alueen tutkijana Malinowski ei ollut ensimmäinen. Perustan oli luonut Alfred Haddonin johtama Cambridgen yliopiston Torresinsalmen- retkikunta 1898 - 99. Retkikunta, jossa olivat mukana mm C.G. Seligman, C.S. Myers ja W.H.R. Rivers, pyrki kokoamaan aineistoa alueen asukkaiden elämän kaikista puolista. Retkikunnan tulokset ilmestyivät vähitellen seuraavien yli kolmenkymmenen vuoden aikana, osa siis vasta Malinowskin kenttäkausien jälkeen. Seligman teki Uuteen-Guineaan matkan vielä vuonna 1904 ja kirjoitti alueen kulttuurien yleiskatsauksen (1910). Juuri Seligmanin aloitteesta Malinowskin ensimmäiset kenttätyöt suuntautuivat Melanesiaan.

Talouden ilmiöiden tutkimisessa Malinowski sai todennäköisesti enemmän vaikutteita saksalaisilta kuin brittiläisiltä tutkijoilta, joskaan nämä vaikutteet eivät aina olleet suoria, vaan pikemminkin vastavaikutuksia, jotka auttoivat häntä muotoilemaan omat kantansa selvemmin (hän esimerkiksi vastusti saksalaisen kulttuurihistoriallisen koulukunnan diffusionismia). Suorista vaikutteenantajista ehkä tärkein oli Karl Bücher (mm. 1898; 1901), jonka alaisena Leipzigissa Malinowski ehti lyhyen aikaa työskennelläkin 1910-luvun taitteessa ennen Lontooseen tuloaan. Myöhemmin Richard Thurnwald (1916; 1921; 1932) sekä antoi Malinowskille vaikutteita että sai tältä niitä takaisin.

Raymond Firthin (1960b, 210 - 211) mukaan Malinowski sai Bücheriltä ehkä enemmän inspiraatiota kuin itse aavistikaan, vaikka olikin kriittinen tämän evolutionismia ja luokitteluja kohtaan. Esimerkiksi edellä mainitussa vuoden 1912 artikkelissa Malinowskin käsitykset siitä, mikä oli taloudellista toimintaa ja työtä, olivat lähellä Bücherin määrittelyjä. Myöhemmin Malinowski (1921, 1-2) kuitenkin arvosteli Bücherin käsityksiä, joiden mukaan ”villit” (savages) olisivat esitaloudellisessa tilassa ilman taloudellista organisaatiota.

Malinowskin Trobriand-tutkimusten kokonaisvaikutuksia on turha yrittääkään arvioida, siksi itsestäänselvä sija niillä on antropologiassa. Antropologia kehittyi 1920-luvulta alkaen nopeasti, yleisistä kartoituksista siirryttiin syvällisempiin monografioihin ja teoreettisia näkökulmia laajennettiin niin brittiläisessä kuin yhdysvaltalaisessakin antropologiassa. Englannissa Malinowskin ja Radcliffe-Brownin yhteisvaikutus synnytti funktionalistis-strukturalistisen lähestymistavan. Usein on sanottu, että Malinowskin kenttätyön taso oli briljanttia, mutta hänen teoretisointinsa vain keskinkertaista (ks. esim. Parsons 1960, 53 - 54). Hänen tekstinsä ja terminologiansa liikkuivat usein hyvin arkipäiväisellä tasolla - selkeydessään ehkä ansio, mutta kokonaisvaltaisia tai analyyttisiksi työkaluiksi käsitteellistettyjä teorioita niistä oli vaikea löytää. Koska Malinowski kuitenkin muotoili ajatuksensa kiinteästi kent-

tähavaintoihinsa liittyen, niillä oli uudistava vaikutuksensa antropologiaan. Ajankohtana, jolloin unilineaarinen evolutionismi vielä oli vallitsevana teoriarunkona, Malinowskin nyt itsestäänselvyyksiltä tuntuvat huomiot olivat käänteentekeviä: esimerkiksi, että sosiaaliset käytänteet ja rakenteet saattoivat sanella ”villien” taloudellista käyttäytymistä eikä rationaalinen utilitarismi, tai että vastoin yleisiä uskomuksia ns. ”villeillä” oli pitkälle jäsentyneitä ja systemaattisia työn muotoja, tai että kauppa ja vaihto ”primitiivisissä” yhteisöissä ei aina ollut ”alkeellista” vaan saattoi olla säännöllistä ja monimutkaista (ks. Firth 1960b, 210).

Malinowskin funktionalismista tuskin on enää löydettävissä tuoretta sanottavaa, mutta on kuitenkin syytä tarkastella sen suhdetta talouteen. Riippumatta siitä, katsotaanko funktionalismi teoreettisena koulukuntana aikansa eläneeksi tai ei, kulttuurisilla ilmiöillä on funktioita, ellei kulttuuria haluta nähdä poikkeuksellisen epäorgaanisena ja atomistisena. Sellaista yksinkertaistusta pitää kuitenkin välttää, että ilmiön funktio olisi ilmiön selitys, sillä jokin toinen ilmiö voisi täyttää saman tehtävän; siis se, että ilmiöllä on jokin funktio, ei kerro sitä, miksi ilmiö on juuri sellainen kuin on. On pikemminkin niin, että kulttuuri luo ilmiölle_funktion, joka siten on enemmän seuraus kuin syy. Jos ajatellaan esimerkiksi Malinowskin (1921) näkemystä magian taloudellisesta funktiosta, niin tuo funktio ei ole selitys magian olemassaololle, vaan se kertoo vain, että kulttuuri jatkuvasti muuntuessaan on jossakin vaiheessa antanut magialle myös taloudellisia tehtäviä, joiden merkitys on sittemmin korostunut.

Merkittävää on se, millaiseksi funktio perusolemukseltaan käsitetään. Malinowskille funktio oli ennen kaikkea positiivinen: funktio palvelee kulttuurin eheyttä ja vaikka kyse olisi dysfunktiostakin (systeemin toiminnalle ristiriitoja aiheuttavasta häiriöfunktiosta), senkin pohjimmainen merkitys liittyy kulttuurisen tasapainotilan etsimiseen. Tällaisessa mallissa konfliktit ja ristiriidat, taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus ja kilpailu kuitenkin usein sivuutetaan tai selitetään pois kokonaisuudelle välttämättöminä ja

funktionaalisina. Samalla sivuutetaan myös keskeinen joukko kulttuurin muutostekijöitä. Kulttuurista tulee muuttumaton ja epähistoriallinen, kulttuuriteoriasta puolestaan epäuskottava. Vaikka talous olisikin kulttuurisesti säädeltyä, se ei poista talouden piiriin kuuluvien ilmiöiden kapasiteettia kulttuurin muutosvoimana.

Malinowskilaisittain funktion ymmärtäen talous ei ole yhteisön jatkuvuutta turvaava kulttuurinen prosessi, vaan hermeettisen koneiston (kulttuurin) ratas, jota muut instituutiot (magia) liikuttavat. Koneiston olemassaolo perustuu oletukselle, että toimeentulon edellytykset pysyvät vakioina. Esimerkiksi magian funktio tässä koneistossa on pitää talouden ratasta pyörimässä - ilman magiaa se kenties pysähtyisi tai ainakin raksuttaisi sellaiseen epätahtiin, että koneisto joutuisi epäjärjestykseen. Vakiotasolla pysyvä talous palkitsee magian funktion siten, ettei myöskään magian ole tarpeellista muuttua. Kulttuurista tulee näin aukoton kehä. Malinowskin funktionalismi ei ollutkaan kovin sensitiivinen kulttuuristen muutosten dynamiikalle.

Malinowski palasi talouden kysymyksiin vielä pariin otteeseen uransa aikana. Kolmekymmentäluvulla hän kokosi Trobriand- aineistostaan saarelaisten maanviljelyä ja siihen liittyviä riittejä käsittelevän kaksiosaisen teoksen (1935). Teokseen sisältyy mm. kuvaus urigubu-käytännöstä. Urigubu oli erikoinen jamssin ja koriste-esineiden vaihdon ja uudelleenjakelun verkosto, jossa arviolta puolet yhteisön jamssisadosta vaihtoi omistajaa ilman näkyvää taloudellista syytä tai hyötyä: mies oli velvollinen antamaan puolet jamssisadostaan sisarensa aviomiehelle tai sisaren puuttuessa jonkun äidinpuoleisen sukulaisnaisen aviomiehelle saaden vastalahjaksi koriste-esineen. Kun jamssisadostaan puolet näin luovuttanut mies kuitenkin sai osapuilleen vastaavan määrän jamssia (edellyttäen että sadot olivat samankokoisia) oman vaimonsa veljeltä, aineellinen nettovaikutus tästä kierrätyksestä jäi vähäiseksi. Urigubun merkitys liittyi sosiaaliseen rakenteeseen: jamssin antaminen sisaren aviomiehelle ilmensi antajan halua ja velvoitetta huolehtia

sisaren lapsista, oman matrilineaalisesti lasketun linjasukunsa jälkeläisistä. Kun sisaren pojat menivät naimisiin, he muuttivat vaimoineen enonsa luokse asumaan (avunkolokaalisuus) - enohan oli pitänyt heistä huolta antamalla puolet jamssistaan heidän isälleen. Kun linjasuvun naiset hajautuivat naimisiin mennessään ympäri yhteisöä, kokosi avunkolokaalisuus kuitenkin linjasuvun miehet yhteen. Urigubu sinetöi tätä järjestelmää.[1]

On sääli, ettei Malinowski koskaan kirjoittanut Trobriandien kulttuurista kokonaiskuvausta, jossa hänen näkemyksensä olisivat tavallaan testautuneet kulttuurin kokonaisuudessa, ei vain talouden piirissä. Malinowski katui tätä itsekin, mutta omien sanojensa mukaan hänellä oli aikoinaan ollut niin kiire saattaa funktionalisminsa julki, että monografia jäi silloin ja sittemminkin kirjoittamatta (Firth 1960a, 10).

Malinowski vietti elämänsä viimeiset vuodet Yhdysvalloissa. Hän teki sieltä käsin vuosina 1940 - 41 kaksi kenttätyömatkaa Oaxacaan, Etelä-Meksikoon, missä hän tutki intiaanitalonpoikien markkinajärjestelmiä. Matkojen tulokset ilmestyivät postuumisti meksikolaisen tutkijatoverin Julio de la Fuenten järjestäminä (1957). Tällä työllä ei kuitenkaan enää ollut talousantropologiaan sellaista vaikutusta kuin Trobriand-tutkimuksilla, ennen kaikkea koska työ jäi selvästikin keskeneräiseksi ja lisäksi se ilmestyi ensin Meksikossa espanjankielisenä pienenä painoksena ja vasta vuonna 1981 englanniksi.

Jako kolmeen: talousantropologian koulukuntia

Aivan heti ei Malinowskin avaamalla uralla tapahtunut mitään mullistavaa. W.E. Armstrong julkaisi pari vuotta Argonauttien jälkeen artikkelin (1924), joka tarkasteli muuatta ”primitiivistä” raha-järjestelmää hieman Malinowskin hengessä, joskin taloustieteen käsittein, mutta artikkeli jäi kuitenkin vähälle huomiolle. Ranskassa Olivier Leroy julkaisi esseen (1925) primitiivisestä taloudesta, mutta

sitäkään ei juuri huomattu. Myös Raymond Firth julkaisi vuosikymmenen lopulla teoksen (1929), joka antoi esimakua hänen kiinnostuksestaan talousantropologiaan, mutta se ei kuitenkaan sisältänyt teoreettiselta kannalta mitään uutta taikka mainittavia kommentteja Malinowskin esittämistä talouteen liittyvistä käsityksistä. Vuonna 1932 ilmestyi englanniksi käännös Richard Thurnwaldin pitkälle Malinowskin hengessä kirjoittamasta primitiivisten talouksien yleisesityksestä, joka tosin löydettiin laajemmin vasta 1960-luvulla. Samana vuonna ilmestyi myös Lionel Robbinsin klassikoksi jäänyt taloustieteen periaatteiden selvitys (1932), Jossa kerrattiin uusklassisen taloustieteen universaali pätevyys tulkita kaikkien yhteiskuntamuotojen talouksia. Kyseinen teos sai sittemmin sijansa talousantropologian ns. formalistisen koulukunnan arsenaalissa.

1930-luvun lopulla tilanne muuttui ratkaisevasti, Malinowskin hyökkäys uusklassista taloustiedettä vastaan ei voinut olla synnyttämättä vastareaktiota. Malinowskin Trobriand-tutkimukset oikeastaan olivat jo sisältäneet myöhemmän talousantropologian formalistisen ja substantivistisen suuntauksen välisen ristiriidan siemenen. Englannissa ilmestyi lähes samanaikaisesti kaksi teosta, D.M. Goodfellowin tutkimus (1939) bantukansojen taloudesta ja Firthin tutkimus (1939) Polynesiasta, vähän näiden jälkeen ilmestyi lisäksi Yhdysvalloissa Melville Herskovitsin talousantropologian yleiskatsaus (1940); ne kaikki suhtautuivat toiveikkaasti taloustieteen universaaleihin mahdollisuuksiin. Goodfellow puolustikin painokkaasti taloustieteen yleispätevyyttä.[2] Ainakin Goodfellowin ja Firthin osalta kyse oli selvästi myös reaktiosta Malinowskin kielteisyyteen nähdä ”primitiivisen ihmisen” mahdollisia, länsimaisessa mielessä taloudellisia motivaatioita on kiinnostavaa, että sekä Firth että Goodfellow olivat Malinowskin oppilaita. Sen verran Malinowskilta olikin opittu, ettei taloustiedettä pyritty soveltamaan yksioikoisesti ja sellaisenaan, vaan pikemminkin sen määritelmiä laajentaen - esimerkiksi, että taloudellinen hyöty ja siihen liittyvä laskelmointi ja päätöksenteko eivät välttämättä ole mitattavissa aineellisin arvoin vaan myös sosiaalisin.

Eräässä mielessä vasta tässä vaiheessa talousantropologia eriytyi omaksi kentäkseen antropologian sisällä. Aiheesta keskusteltiin (mm. Knight 1941; Herskovits 1941) ja nimenomaan talouteen keskittyviä monografioita alkoi ilmestyä lisää. Eriytyminen näkyi konkreettisesti siinä, että nyt otettiin käyttöön itse termi talousantropologia, *(economic anthropology),* enää ei puhuttu ”primitiivisestä taloustieteestä” tai muusta sellaisesta. Kuvaavasti Herskovitsin vuoden 1940 teoksen nimi, *The Economic Life of Primitive Peoples,* muuttui vuoden 1952 painoksessa muotoon *Economic Anthropology* (ks. myös Firth 1967, 2).

Malinowski kuoli vuonna 1942, häneltä itseltään jäi näkemättä, kuinka vastikään kypsynyt talousantropologia 1950-luvun lopulla hajosi koulukuntiin Karl Polanyin oppilaineen aloittaessa ns. substantivistisen lähestymistavan (Polanyi et al. 1957). Polanyi oli unkarilaissyntyinen, Yhdysvalloissa vaikuttanut taloushistorioitsija, joka keskittyi erityisesti länsimaisesta markkinataloudesta poikkeavien tai sitä edeltäneiden talousmuotojen tutkimiseen.

Polanyi antoi taloudelle taloustieteen perusolettamuksesta, toisin sanoen yksilön ekonomisoivasta ja rationaalisesta valinnasta riippumattoman, substantiivisen määritelmän: talous on ihmisen luontosuhteen ja sosiaalisten suhteiden vuorovaikutusta, joka tähtää ihmisen aineellisten tarpeiden tyydyttämiseen (Polanyi 1957, 243).[3] Formaali, muodollinen (ehkä myös voi sanoa virallinen) talouden määritelmä taas lähti Polanyin mukaan niukkoja resursseja koskevan rationaalisen valinnan logiikasta (mts. 243). Polanyille rationaalisen. valinnan logiikka ei kuitenkaan ollut ihmisen taloudellisen käyttäytymisen universaali premissi, vaan osa uusklassista taloustiedettä, joka soveltui ainoastaan kapitalistisen markkinatalouden tutkimiseen. ”Primitiivisissä ja arkaaisissa” (kapitalismia historiallisesti edeltäneissä) yhteiskunnissa talous on institutionalisoitua käyttäytymistä. Se ei olisi riippuvaista yksilön strategioista tai ihmisluonnosta, vaan kulttuurien sisäisestä, yksilöiden toimintaa (luontosuhdetta) ohjaavasta säätelystä. Polanyin

lähtökohta oli siten lähellä Malinowskin ajatuksia, joskin hänen käsiteparinsa (formaalinen ja substantiivinen) mitä ilmeisimmin perustui Max Weberin aikoinaan tekemään jaotteluun formaalisen (muodollisen) ja substantiaalisen (sisällöllisen) rationaalisuuden välillä (Halperin 1988, 82).[4]

Polanyin esittämien näkemysten jälkeen niitä tutkijoita, jotka luottivat taloustieteen metodien ja olettamusten yleispätevyyteen, ryhdyttiin talousantropologiassa kutsumaan formalisteiksi niitä, kuten Polanyia itseään, jotka tämän kiistivät ja lähtivät kulttuuristen järjestelmien ainutlaatuisuudesta ja siksi yhteismitattomuudesta (ainakin taloustieteen kvantitatiivisten mittaavien metodien kannalta), ryhdyttiin kutsumaan substantivisteiksi. Formalistien mukaan substantivistien käsitteet olivat kuvailevia ja epäsystemaattisia, eikä niillä voinut päästä kunnollisiin monikulttuurisiin vertailuihin. Substantivistien mielestä taas formaalit käsitteet olivat etnosentrisiä (koska ne perustuivat yhden talousjärjestelmän, siis markkinatalouden ominaisuuksiin) ja siksi kulttuurisia tulkintoja vääristäviä. Lähtökohtien välinen ristiriita ilmeni myös taloudellisen toimijan käsitteessä. Formalismi korosti individualismia, jossa yksilö oli aktiivinen taloudellinen toimija ja kulttuuri vain jonkinlainen näyttämö, kun taas substantivismi korosti holismia, jossa kulttuuri oli aktiivinen konteksti - institutionaalisen säätelyn kautta - ja yksilö tuon säätelyn passiivinen toteuttaja. Tähän päivään mennessä ratkaisemattomana pysyneen kiistan alullepanijana voidaan pitää Polanyin oppilaan George Daltonin vuonna 1961 julkaistua artikkelia.[5]

1960-luvulla talousantropologian teoreettinen hajonta lisääntyi entisestään marxilaisen näkökulman hylätessä sekä formalismin että substantivismin. Aluksi lähinnä ranskalaiset tutkijat (Emmanuel Terray, Georges Dupre, Pierre-Philippe Rey, Maurice Godelier, Catherine Coquery-Vidrovitch, Claude Meillassoux) alkoivat soveltaa Marxin tuotantotapojen analyysia muiden kuin mark-kinatalouksien tutkimisessa. Formalismin hylkääminen on marxilaisesta näkökulmasta luonnollista (Marxin harjoittaman kapitalis-

min ja poliittisen taloustieteen kritiikin pohjalta), mutta suhde substantivismiin ei ole yhtä selvärajainen: myös substantivismi lähtee taloustieteen kritiikistä - Polanyi oli saanut inspiraatiota Marxin ajatuksista (Humphreys 1969, 168 - 169) - mutta toisaalta substantivismiin liittyvä kulttuurirelativismi on ristiriidassa marxilaisuuden tavoitteleman universaalin yleispätevyyden kanssa. Marxilaisesta näkökulmasta katsottuna substantivismi alistaa kulttuurien yhteiskunnalliset suhteet kulttuurisille erityistekijöille (kulttuurin omalle säätelylle), tästä seuraa puolestaan, että yleinen ja vertailukelpoinen valta- ja tuotantosuhteiden analyysi käy mahdottomaksi.

Marxilaisen talousantropologian formalismin ja substantivismin välillä on myös ollut tutkimuskohteisiin liittyvä painopiste-ero. Formalismi ja substantivismi ovat molemmat keskittyneet hyödykkeiden vaihdannan, kierron, uudelleenjakelun ja kulutuksen ongelmiin, vaikka lähtökohdat ovatkin erilaiset (formalismissa hyödykevirtoja ohjaavat markkinavoimat ja taloudellistamisstrategiat, substantivismissa institutionaalinen säätely). Tästä on ollut seurauksena, että formalismissa ja substantivismissa markkinoilla on ollut keskeinen asema tutkimuskohteena ja selitysperusteena - näitä ovat esimerkiksi itse markkinavaihdon tapahtuma ja siihen liittyvät sosiaaliset suhteet, erilaiset vaihdon piirit, arvon määräytyminen ja monet muut markkinoiden näkyvät ja näkymättömät komponentit.

Sen sijaan marxilaisessa suuntauksessa painopiste on ollut hyödykkeiden tuotannossa: tuotantotavan ja -suhteiden rakenteet ovat yhteydessä siihen, millaisia muotoja vaihdanta, kierto ja kulutus saavat. Marxilainen talousantropologia kuitenkin hylkäsi viimeistään 1980-luvulle tultaessa sellaiset suoraviivaisen materialistiset selitysmallit, joiden mukaan tuotantotapa ylipäätään määrää kulttuuristen ilmiöiden (muidenkin kuin taloudellisten) ilmiasun, ts. luovuttiin mekaanisesta ”alarakenteen” ensisijaisuudesta ”yläraken-teeseen” nähden. Luonnon hyödyntämisen muodot voivat vaihdella karuissakin ympäristöissä ja useimmissa ympäristöissä voi esiintyä

rinnakkain erilaisia tuotantotapoja: jos kulttuurin jäsenten toimeentulon muodot eivät ole ennaltamäärättyjä, on selvää, että kulttuuriset ideologiat vaikuttavat toimeentulon muotojen valintoihin siinä missä nämä valinnat vaikuttavat ideologioihinkin (vrt. Godelier 1987, erit. 104 - 136).[6]

Marxilaisessa talousantropologiassa itse tuotantotavan käsite on ollut ongelmallinen. Marxilla muiden tuotantotapojen kuin kapitalismin teoreettinen kehittely oli jäänyt vajavaiseksi - ns. prekapitalististen tuotantotapojen analyysi pohjasi omalle ajalleen ominaisesti evolutionistiseen malliin, jossa taloudellisten järjestelmien kehitys perustui lähinnä tuotantosuhteiden, erityisesti tuotantovälineiden omistussuhteiden muutoksiin (ks. esim. Hindess & Hirst 1975; Bloch 1983). Marxin analyysi ei mitenkään riitä kattamaan kulttuurien koko kirjoa. Esimerkiksi hänen näkemyksensä ”primitiivisen kommunismin” tuotantotavasta on aivan liian ylimalkainen, jotta sillä voisi selittää, tai edes kuvata, erilaisia antropologien havaitsemia yhteisomistuksen muotoja ja niihin liittyviä moninaisia tuotantosuhteita.

Marxilaisessa antropologiassa heräsi kuitenkin tarve yrittää rekonstruoida ”puuttuvia” tuotantotapoja. On esimerkiksi pohdittu erityisen ”afrikkalaisen” tuotantotavan mahdollisuutta (Marxillahan oli muinaisiin valtiojohtoisiin imperiumeihin viittaava aasialaisen tuotantotavan käsite) tai luotu mitä hienosyisempiä määritelmiä talonpoikaiselle tuotantotavalle. Yksittäisissä tapauksissa tällaiset konstruoinnit ovat saattaneet auttaa ymmärtämään tutkimuskohteen toimintaa, vaikka ne yleisellä tasolla eivät johtaneetkaan sellaisiin määritelmiin, jotka Marx olisi itse varmasti hyväksynyt, jos olisi sattunut asiaa ajattelemaan. Yhtenä vastauksena näille loputtomille tuotantotapakeskusteluille voi pitää Eric Wolfin (1982, 73-100) ajatusta, että perustuotantotapoja olisi itse asiassa vain kolme, joiden hankauksesta ja vuorovaikutuksesta koko maailmanhistoria koostuisi: sukulaisuuspohjainen tributaarinen (kattaen keskitetyt, poliittiseen tai sotilaalliseen veronkantovaltaan perustuvat päällikkyydet ja valtiot) ja kapitalistinen tuotantotapa.

Nykyperspektiivistä arvioiden marxilaisen talousantropologian parhaat tutkimukset näyttävät liittyvän kapitalismin ja muiden tuotantotapojen väliseen artikulaatioon ja ristiriitatilanteisiin, eli juuri alueeseen, missä erityisyyttä korostava substantivismi on aseeton ja yleistävä formalismi yksipuolinen ja ristiriitoja sivuuttava. Marxilainen näkökulma on tarjonnut selvästi terävimmät analyysin apuvälineet ja kehikon kapitalismin leviämisen aiheuttamien ongelmien tarkasteluun paikalliskulttuureissa. Paikalliskulttuureja laajemmalla tasolla marxilaiset artikulaatiopohdinnat ovat myös muodostaneet erilaisten riippuvuus- ja maailmanjärjestelmäteorioiden ytimen (katsaukseksi tämäntyyppiseen kirjallisuuteen ks. Roseberry 1988).

Instituutio ja vastavuoroisuus

Jo Malinowski oli asettanut lähtökohdakseen - tietoisesti tai tiedostamattaan - institutionaalisen paradigman, joka hänen jälkeensä on ollut vallitsevana talousantropologiassa. Se pyrkii korostamaan tuotannon, vaihdon, jakelun ja kulutuksen erityyppisiä institutionaalisia järjestelyjä eri kulttuureissa. Institutionaalisen paradigman perusta voidaan, jos niin halutaan, johtaa Marxiin saakka, joka poliittisen taloustieteen kritiikissään (eli *Pääoma*- teoksessa) sitoi taloustieteen määrittelemät universalismit ja lainalaisuudet ainoastaan kapitalismille ominaisiin instituutioihin. Kun Malinowski ilmeisestikään ei kovin hyvin tuntenut tai ollut edes kiinnostunut Marxin teksteistä ja kun hänen käsityksensä oman aikansa taloustieteestäkin, kuten edellä todettiin, olivat vanhanaikaisia, on luultavaa, että hän päätyi institutionaaliseen paradigmaan juuri kenttäkokemustensa vaikutuksesta.

Tämän paradigman mukaisesti talous on kulttuurisesti jäsenneltyä ja institutionalisoitua käyttäytymistä. Mutta, siten kuin kyseinen paradigma nykyisin talousantropologiassa ymmärretään, kysymys ei ole siitä, että talous olisi oma erillinen instituutionsa,

vaan nimenomaan päinvastaisesta. Jos länsimaisessa markkinataloudessa talous voidaankin nähdä (ainakin taloustieteilijöiden mielestä) erillisenä instituutiona, jossa vallitsevat sen omat lainalaisuudet (makrotasolla ns. markkinavoimat, kysyntä ja tarjonta, hinnanmuodostusprosessit yms. ja mikrotasolla rationaalinen valinta ja ekonomisointi) ja jonka toimintaan muut instituutiot voivat vain rajallisesti vaikuttaa, niin muissa kulttuureissa taloudellisia toimintoja ohjaavat juuri nämä muut instituutiot. Niinpä "instituution ei tarvitse olla perinteisten standardien mukaisesti taloudellinen voidakseen toimia tuotannon, jakelun ja kulutuksen organisoijana" (Halperin 1988, 34). Yksilöiden tai ryhmien päätöksenteko taloudellisissa toiminnoissa ei ole länsimaisessa mielessä aina taloudellisesti vapaata, vaan institutionaalisesti, ts. kulttuurisesti säädeltyä. Käyttääksemme Polanyin ilmaisua: talous on institutionalisoitu prosessi, joka on kietoutunut tai uponnut *(embedded)* sosiaalisiin järjestelmiin.

Malinowski oli *Argonauteissa* nostanut esille myös resiprookkisuuden eli vastavuoroisuuden idean sosiaalisten suhteiden ja sitä kautta taloudellisten suhteiden säätelijänä. Resiprookkisen vaihdon avulla sekä luodaan että ylläpidetään sosiaalisia suhteita ja . verkostoja. Itse käsite on peräisin Thurnwaldilta, minkä velan Malinowski (1926, 25-26) itsekin tunnustaa. Resiprookkisuus ei edellytä tasa-arvoisuutta sosiaalisissa suhteissa tai vaihdossa, vaan ainoastaan tiettyä symmetriaa näihin liittyvissä toiminnoissa, toisin sanoen mitään ei voi saada, jos ei ole valmis antamaan mitään takaisin. Resiprookkisuuden käsitettä kehitteli edelleen Marcel Mauss, joka Lahja-esseessään (1923-24) nojasi paljon Malinowskin Trobriand- aineistoon ja puolestaan edelleen vaikutti tämän myöhempään ajatteluun.

Maussin perusajatuksena oli, että heimoyhteiskunnissa (ja havaittavina jäänteinä myös länsimaisissa yhteiskunnissa) lahjojen vaihto resiprookkisuuden vaatimuksineen kytki mukaansa koko joukon kulttuurisia tekijöitä: lahjan vastaanottamisen ja vastalahjan antamisen pakko, kasvojen menettämisen pelko jne. tekivät

vaihtotilanteesta taloudellisen toiminnan ohella myös oikeudellisen, poliittisen ja uskonnollisen, eli ”totaalisen” sosiaalisen ilmiön. Tässä suhteessa myös Maussin ajatukset ovat institutionaalisen paradigman mukaisia.

Malinowski ja Mauss aloittivat talousantropologiassa tietynlaisen resiprookkisuus-käsitteen ympärillä pyörivän tutkimustradition. Tämä perinne on näkynyt selvästi ennen kaikkea substantivistisissa tutkimuksissa, pitihän jo Polanyi Malinowskin Trobriand-tutkimuksia parhaiten verifioituna resiprookkisen järjestelmän kuvauksena (Polanyi 1977, 39; ks. myös Sahlins 1972 ja Symposium 1981). Resiprookkisuus painottaa luonnostaan aineellisten hyödykkeiden vaihtoa, vaihtoon liittyviä sosiaalisia seurauksia ja ulottuvuuksia sekä itse vuorovaikutustilannetta tuotannon kustannuksella. Koska käsite tässä vaihto-painotteisuudessaan muistuttaa taloustieteen peruspainottuneisuutta vaihtoon (markkinat, kysyntä ja tarjonta), kyseistä käsitettä ahkerammin viljelevä substantivismi on samalla puolen rintamaa formalismin kanssa silloin kun eroa tehdään vaihtoteorioiden ja tuotantoteorioiden välillä (ks. edellä puhetta marxilaisesta talousantropologiasta; ks. myös Prattis 1973).

Jäämättä pohtimaan sitä, ovatko vaihtoon liittyvät resiprookkiset järjestelmät ja järjestelyt kulttuurille jotenkin leimallisempia tai merkitsevämpiä kuin tuotannon järjestelyt, joissa resiprookkisuutta voi myös olla mukana, voidaan ehkä yhtyä Marshall Sahlinsin toteamukseen (1965, 139), että aineellisen suorituksen ja sosiaalisen suhteen välillä on joka tapauksessa resiprookkinen yhteys. Firth (1967, 5) pitää tätä Sahlinsin huomiota eräänlaisena talousantropologian perusaksioomana, joka kaikkien antropologien tulisi hyväksyä. Kysehän on itse asiassa institutionaalisesta paradigmasta: aineellinen (siis talous) ei ole riippumaton sosiaalisesta (siis kulttuurista).

Resiprookkisuuteen liittyy läheisesti uudelleenjakelun eli redistribuution käsite. Sahlinsin mukaan (1972, 186 - 195) ei-markkinataloudellisissa yhteisöissä on kahdenlaisia taloudellisia

suorituksia: kahden osapuolen välisiä (resiprookkisuus) ja keskitettyjä (redistribuutio). Koska resiprookkisuus ei edellytä tasa-arvoista vaihtoa, hyödykkeet ja prestiisi pyrkivät kasautumaan niille, joiden sosiaalinen status yhteisössä edellyttää keskimääräistä suurempaa osuutta ja joiden status myös on riippuvainen tuosta suuremmasta osuudesta. Resiprookkisuus kuitenkin edellyttää, että epätasainen vaihtosuhde ei kumuloidu loputtomiin: jossakin vaiheessa tulee väistämättömäksi - jo yksin yhteisöllisen koheesion kannalta - palauttaa harvoihin tai yksiin käsiin kertynyttä vaurautta takaisin, antaa vastalahja. Yleensä tämä tapahtuu seremoniallisissa ja yhteisöllistä toimintaa vaativissa tilanteissa, joissa kustannukset (esim. ruoan ja juoman tarjoaminen osallistujille) kuuluvat niille, joiden käsiin vauraus kerääntyy. Resiprookkisen uudelleenjakelun mahdolliset muodot ja periaatteet ovat moninaisia, mutta ainakin funktionaalisesta näkökulmasta niitä voidaan kutsua yhteisöllistä eriarvoistumista tasoittaviksi mekanismeiksi *(levelling mechanisms)*

Sahlinsin jaottelua voidaan täydentää niillä kapitalistisen talouden suorituksilla, jotka myös ovat joko kahden osapuolen välisiä tai keskitettyjä: edelliset (tavaroiden vaihtoarvoon perustuvat markkinavaihdot) eivät kuitenkaan ole resiprookkisia, eivätkä jälkimmäiset (lisäarvon tuottaminen ja luovutus pääoman hyväksi) redistributiivisia. Vastaavalla tavalla kuin markkinatalouden laajentuminen on merkinnyt muiden tuotantotapojen kriisiä, on se merkinnyt myös resiprookkisten ja redistributiivisten vaihtosuhteiden murentumista. Vaihdon tavaramuotoistuminen ja rahatalouden leviäminen ovat usein juuri ensimmäisiä prosesseja markkinatalouden ja muiden talousmuotojen kohtaamisessa. Tämä palauttaa meidät alkupuolella esitettyyn kysymykseen hieman toisessa muodossa: onko ulkopuolella kapitalismin enää olemassa toisenlaisia taloudellisia järjestelmiä?

Lähteet

ARMSTRONG, W. E. 1924. Rossell Island Money: A Unique Monetary System. Economic Journal 34:423-429.

BLOCH, MAURICE 1983. *Marxism and Anthropology.* Oxford: Oxford University Press.

BÜCHER, KARL 1898. *Die Wirtschaft der Naturvölker* Dresden: Zahn & Jaensch.

BÜCHER, KARL 1901. *Die Entstehung der Volkwirtschaft.* Tübingen H. Lapp.

DALTON, GEORGE 1961. Economic Theory and Primitive Society. American Anthropologist 63:1-25.

DALTON, GEORGE 1965. Primitive, Archaic, and Modern Economies: Karl Polanyi's Contribution to Economic Anthropology and Comparative Economy. Teoksessa: June Helm (ed.), *Essays in Economic Anthropology: Dedicated to the Memory of Karl Polanyi.* Proceedings of the 1965 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society. Seattle: American Ethnological Society.

DALTON, GEORGE 1977. Economic Anthropology. American Behavioral Scientist 20:635-656.

FIRTH, RAYMOND 1929. *Primitive Economics of the New Zealand Maori.* London: George Routledge & Sons.

FIRTH, RAYMOND 1939. *Primitive Polynesian Economy.* London: George Routledge & Sons.

FIRTH, RAYMOND 1960A. Introduction: Malinowski as Scientist and as Man. Teoksessa: Raymond Firth (ed.), *Man and Culture: An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski.* (Second impression with corrections.) London: Routledge & Kegan Paul.

FIRTH, RAYMOND 1960B. The Place of Malinowski in the History of Economic Anthropology. Teoksessa: Raymond Firth (ed.), *Man and Culture: An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski.* (Second impression with corrections.) London: Routledge & Kegan Paul.

FIRTH, RAYMOND 1967. Themes in Economic Anthropology. Teoksessa: Raymond Firth (ed.), *Themes in Economic Anthropology. A.S.A. Monographs 6. London:* Tavistock Publications.

GODELIER, MAURICE 1980. Anthropology and Economics: The Analysis of Production, Circulation and Consumption of Economic Goods. Teoksessa: Ino Rossi (ed.), *People in Culture: A Survey of Cultural Anthropology.* New York: Praeger.

GODELIER, MAURICE 1987. *Antropologia ja materialismi.* Tampere: Vastapaino.

GOODFELLOW, D. M. 1939. *Principles of Economic Sociology: The Economics of Primitive Life as Illustrated from the Bantu*

Peoples of South and East Africa. London: George Routledge & Sons.
HALPERIN, RHODA H. 1988. *Economies across Cultures: Towards a Comparative Science of the Economy.* New York: St. Martin's Press.
HERSKOVITS, MELVILLE 1940. *The Economic Life of Primitive Peoples.* New York: Alfred A. Knopf.
HERSKOVITS, MELVILLE 1941. Economics and Anthropology: A Rejoinder. Journal of Political Economy 49:269-278.
HINDESS, BARRY & HIRST PAUL Q. 1975. *Pre-capitalist Modes of Production.* London: Routledge & Kegan Paul.
HUMPHREYS, S. C. 1969. History, Economics, and Anthropology: The Work of Karl Polanyi. History and Theory 8:165-212.
KNIGHT, FRANK 1941. Anthropology and Economics. Journal of Political Economy 49:247-268.
LECLAIR, EDWARD E. & SCHNEIDER, HAROLD K. 1968. *Economic Anthropology: Readings in Theory and Analysis.* New York: Holt, Rinehart and Winston.
LEROY, OLIVIER 1925. *Essai d'introduction critique a l'etude de l'economie primitive.* Paris: Paul Genthner.
MALINOWSKI, BRONISLAW 1912. The Economic Aspect of the Intichiuma Ceremonies. Teoksessa: *Festskrift tillegnad Edvard Westermarck i anledning av hans femtiårsdag den 20 November 1912.* Helsinki: J. Simelii arvingars boktryckeri.
MALINOWSKI, BRONISLAW 1921. The Primitive Economics of the Trobriand Islanders. Economic Journal 30:1-16.
MALINOWSKI, BRONISLAW 1922. *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea.* London: George Routledge & Sons.
MALINOWSKI, BRONISLAW 1926. *Crime and Custom in Savage Society.* London: George Routledge & Sons.
MALINOWSKI, BRONISLAW 1935. *Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in the Trobriand Islands, vol.* I-II. London: Allen & Unwin.
MALINOWSKI, BRONISLAW & DE LA FUENTE, JULIO 1957. *La Economia de un Sistema de Mercados en Mexico: Un Ensayo de Etnografia Contemporanea y Cambio Social en un Valle Mexicano.* Acta Anthropologica, epoca 2:1 (2). Mexico, D.F.: s.n. (Engl. *Malinowski in Mexico: The Economics of a Mexican Market System,* edited and with an introduction by Susan Drucker-Brown. London: Routledge & Kegan Paul 1982.)
MAUSS, MARCEL 1923-1924. Essai sur le don: Forme et raison de l'echange dans les societes archaiques. L´Annee Sociologique l: 30-186.

PARSONS, TALCOTT 1960. Malinowski and the Theory of Social Systems. Teoksessa: Raymond Firth (ed.), *Man and Culture: An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski.* (Second impression with corrections.) London: Routledge & Kegan Paul.
POLANYI, KARL 1957. The Economy as Instituted Process. Teoksessa: K. Polanyi & C.M. Arensberg & H.W Pearson (eds.), *Trade and Market in the Early Empires.* Glencoe: Free Press.
POLANYI, KARL 1977. *The Livelihood of Man.* New York: Academic Press.
POLANYI, KARL & ARENSBERG, C. M. & PEARSON, H. W (EDS.) 1957. *Trade and Markets in the Early Empires.* Glencoe: Free Press.
PRATTIS, J.I. 1973. Competing Paradigms and False Polemics in Economic Anthropology. Anthropological Quarterly 46:278-296.
ROBBINS, LIONEL 1932. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science.* London: Macmillan.
ROSEBERRY, WILLIAM 1988. Political Economy. Annual Review of Anthropology 17:161-185.
SAHLINS, MARSHALL 1965. On the Sociology of Primitive Exchange. Teoksessa: Michael Banton (ed.), *The Relevance of Models for Social Anthropology.* A.S.A. Monographs I. London: Tavistock Publications.
SAHLINS, MARSHALL 1972. *Stone Age Economics.* Chicago: Aldine.
SELIGMAN, C. G. 1910. *The Melanesians of British New Guinea.* Cambridge: Cambridge University Press.
SYMPOSIUM: ECONOMIC ANTHROPOLOGY AND HISTORY THE WORK OF KARL POLANYI 1981. Research in Economic Anthropology 4:1-93. (Ilm. alunp. ransk., Annales, Dec. 1974.)
THURNWALD, RICHARD 1916. *Banaro Society: Social Organization and Kinship System of a Tribe in the Interior of New Guinea.* American Anthropological Association, Memoirs 3:253-391.
THURNWALD, RICHARD 1921. *Die Gemeinde der Banaro.* Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke.
THURNWALD, RICHARD 1932. *Economics in Primitive Communities.* London: Oxford University Press.
VALTONEN, PEKKA (ED.) 1987. *Kulttuuri ja talous: Kirjoituksia taloudellisesta antropologiasta.* Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
WEINER, ANNETTE B. 1976. *Women of Vlue, Men of Renown: New Perspectives in Trobriand Exchange.* Austin: University of Texas Press.
WOLF, ERIC 1982. *Europe and the People Without History.* Berkeley: University of California Press.

[1] Annette Weiner (1976, 140) tosin huomauttaa, että Malinowski käyttää jamssin lahjoittamisista väärää termiä. Urigubu kyllä viittaa eräiden ravintoaineiden lahjoituksiin, mutta trobriandilaiset eivät käytä sitä nimenomaan jamssista puhuessaan. Weinerin mukaan Malinowskin sekaannus on voinut johtua siitä, että urigubu- ja jamssilahjoitukset annetaan usein samalle henkilölle.

[2] Goodfellowin teoksen alkuluku on ilmestynyt myös suomeksi (ks. Valtonen 1987, 16-26).

[3] Sanalle substantive on vaikea löytää suomenkielistä vastinetta; se viittaa riippumattomaan, johonkin todelliseen tai oikeaan ja myös olennaiseen.

[4] Polanyin merkityksestä enemmän, ks. Dalton (1965), Humphreys (1969) ja Symposium (1981).

[5] Daltonin artikkelin vuonna 1971 ilmestynyt korjattu versio on käännetty suomeksi (ks. Valtonen 1987, 50-77).

[6] Mekaaninen materialistinen selitystapa säilyi joidenkin ns. ”vulgaarimaterialistien” (mm. Marvin Harris) tulkinnoissa. Tällöin ei voida enää kuitenkaan puhua marxilaisesta antropologiasta, koska näissä tulkinnoissa toimeentulomuotojen lopullinen rationaliteetti perustui ekologisille reunaehdoille tai fysiologisille tarpeille, mikä oli nimenomaan vastakkaista Marxin korostaman historiallisuuden ja yhteiskunnallisuuden kanssa.